

Somogy megye ikerszelvényeseinek katalógusa (Diplopoda)

KORSÓS ZOLTÁN

KORSÓS Z.: *Catalogue of millipedes of Somogy county (Diplopoda)*

Abstract: Based on the literature data and research of the last decade, a synopsis of the millipede fauna of Somogy county, Southwestern Hungary is given. Altogether 40 species have been recorded, and further eight species can be expected. A catalogue is given with detailed comments on the distribution of each species.

Bevezetés

Somogy megye ikerszelvényeseinek (Diplopoda) kutatása történetét tekintve DADAY (1889) összefoglaló munkájával, „*A magyarországi Myriopodák magánrajza*“-val kezdődött. Bár Daday nem volt „myriapodológus“ és a csoport feldolgozását részben kényszerű feladatként kapta meg, táblázatos összeállítása a megyékben előforduló Diplopodákról Somogyot tekintve egészen helytálló; a 7 felsorolt faj közül mindössze kettőnek (*Julus luscus*, *Julus varius*) bizonytalan az érvényes taxonómiai helyzete. A többi öt, bár modern nevükön, de mind a mai napig érvényes tagjai Somogy megye ikerszelvényes-faunájának: *Julus dicentrus* (= *Allajulus dicentrus*), *Julus unilineatus* (= *Megaphyllum unilineatum*), *Strongylosoma pallipes* (= *Strongylosoma stigmatosum*), *Polydesmus complanatus* és *Polydesmus denticulatus*. A *Julus dicentrus*-t egyébként az a LATZEL (1884) írta le öt évvel korábban a tudomány számára, aki hazánk Myriapodáit tekintve az első monografikus munkát tette le az asztalra; igaz, könyvében nem tesz említést a leírás alapjául szolgáló példányok pontos lelőhelyéről, így csak feltételezhetjük, hogy már azok között voltak somogyiak.

DADAY (1896) a „magánrajz“ után nem sokkal még egy összefoglaló munkára szánta rá magát, ezúttal a „*Magyar Birodalom állatvilága*“ millenniumi sorozat számára készítette el a Myriopoda-kötetet. Somogy szomszédságából, Nagykanizsáról csak egyetlen fajt jelez a *Julus* (= *Allajulus*) *dicentrus*-t. Baranyából, Abaligetről megemlíti a *Polydesmus collaris*-t, amely később Somogy egyik leghíresebb, leglátványosabb ikerszelvényese lesz (ld. színes fotó), de Daday ekkor még a megyéből származó példányait nem ismeri. A többi, korábbi munkájában említett fajok az „általánosan gyakori“ megjegyzést kapják, külön előfordulási helymeghatározás nélkül.

A továbbiakban – néhány egészen esetleges munkától eltekintve – hosszú szünet következik, nemcsak Somogy megye ikerszelvényeseinek kutatásában, hanem a magyar myriapodológia tekintetében is egyaránt. Dudich Endre, Csiki Ernő, Chyzer Kornél, Szalay László és mások faunisztikai munkái közül Somogyhoz legközelebb csak SZABÓ (1932) közöl adatokat, nevezetesen a Tihanyi-félszigetről jelez összesen 7 Diplopoda-fajt. A Diplopodák néhány csoportját tárgyaló szinopszis jellegű dolgozatokban JERMY (1942) a Glomerida

rendről írva nem említ Somogyból egyetlen fajt sem; LOKSA (1954) pedig a Kárpát-medencei *Polydesmus*-fajok kapcsán mindössze a *P. complanatus*-t, *collaris*-t és *denticulatus*-t sorolja fel Somogyból.

Az első, Somogy egy részterületét részletesen tárgyaló faunisztikai munka a Diplopodákról szintén LOKSA (1981) nevéhez fűződik. A Barcsi Borókás állatvilágát tárgyaló cikkben összesen 15 fajt ír le, köztük a *Craspedosoma transsilvanicum* egy új formáját (!): *f. barcsicum*. A későbbiekben KORSÓS (1995, 1997, 1998) a Dráva-mellék kutatásába bekapcsolódva ezeket – három kivételével – újra kimutatta, és további 21-gyel (!) gyarapította, köztük egy faunára új fajjal (*Unciger transsilvanicus* Baranyából, de Somogyból is várható), valamint nyolc olyannal, amelyekről csak nagyon kevés adat (egy-két példány és lelőhely) volt azidáig ismeretes Magyarországról. Bár határozókulcsot nem ad a régió ikerszelvényeseihez, a ritka fajok többségének ivarlábát jól azonosítható módon illusztrálta a három cikkben.

Bár tudományos közlemény nem született belőle, feltétlenül meg kell említeni a British Myriapod Group részvételével szervezett 1994-es gyűjtőexpedíciót, amelynek során az angol kutatócsoport hat tagja fáradhatatlan lelkesedéssel gyűjtötte végig Somogy megyét a Balatontól a Dráváig, és határozta meg később a gyűjtött anyagot. Munkájukat nem kis siker koronázta: jópár új előfordulási adat mellett egy újabb faunára új faj bukkant elő (*Styrioiulus styricus*, Zalából, Balatongyörökről)! Ezzel a hazai ikerszelvényes-fauna fajszáma 97-re, Somogy megyéé pedig (a várható fajokkal együtt) 48-ra emelkedett.

A Somogy megyéből ismert fajok jegyzéke

POLYXENIDA

Polyxenus lagurus (Linnaeus, 1758): KORSÓS (1998) („pamatos soklábú“).

GLOMERIDA

Glomeris hexasticha Brandt, 1833: LOKSA (1981), KORSÓS (1998) („gömbsoyklábú“)

[*Glomeris conspersa* C. L. Koch, 1847: Eddig a Mecsekéből és a Villányi-hegységéből, a Jakab- és a Nagyharsányi-hegyről említették (JERMY 1942). A szomszédos Szerbiában és Horvátországban is él, tehát előfordulása Somogyban is várható (KORSÓS 1998).]

Trachysphaera gibbula (Latzel, 1884): Őrtilosról került elő egyetlen példányban (KORSÓS 1998).

POLYZONIIDA

Polyzonium germanicum Brandt, 1837: Somogyból mindössze Szentborbásról került elő néhány példány (KORSÓS 1998) („szívó ezerlábú“).

CHORDEUMATIDA

Mastigona bosniensis (Verhoeff, 1897): A Dráva mellől mutattuk ki, de feltehetően másfelé is gyakori (KORSÓS 1998).

Haasea hungarica (Verhoeff, 1928): Bélavárról került elő ez a korábban az Abaligeti-barlang endemizmusának gondolt faj (KORSÓS 1998). Ezen kívül még a zalai Kovácsi-hegyen él (LOKSA 1961).

Craspedosoma rawlinsii Leach, 1814: Európa-szerte gyakori, változatos morfológiájú faj. Somogyból eddig csak Balatonfenyvesen fogtuk (KORSÓS 1998), de még nyilván sokféle gyakori. LOKSA (1981) Barcsról leírta a *Craspedosoma transsilvanicum* (Verhoeff, 1897) *f. barcsicum* alakot, de a formakör változatosságát figyelembe véve ez is a *C. rawlinsii*-hez tartozónak tekinthető (KORSÓS 1998).

Ochogona caroli (Rothenbühler, 1900): Csak LOKSA (1981) jelezte Barcsról, de nem sikerült újra gyűjteni (KORSÓS 1998).

1. ábra: *Polydesmus collaris* C. L. Koch, 1847 Fotó: Korsós Z.

2. ábra: Sárganyakú ikerszelvényes (*Polydesmus collaris*) élőhelyén, ártéri puhafaligetben Fotó: Korsós Z.

3. ábra: *Nopoiulus kochii* (Gervais, 1847) (hím) Fotó: Korsós Z.

4. ábra: *Megaphyllum projectum* (Verhoeff, 1894) párzás közben (felül hím, lent nőstény) Fotó: Korsós Z.

Melogona broelemanni (Verhoeff, 1897): Csak LOKSA (1981) jelezte 4 példányát ssp. *gebhardtii* Loksa, 1962 alfajként Barcsról, de nem sikerült újra gyűjteni (KORSÓS 1998).

JULIDA

Nemasomatidae

Nemasoma varicorne C. L. Koch, 1847: Kéreglakó faj, Zákányról került elő (KORSÓS 1998), de másutt is várható.

Blaniulidae

Nopoiulus kochii (Gervais, 1847): Csak LOKSA (1981) jelezte Barcsról, de nem sikerült újra gyűjteni (KORSÓS 1998).

Boreoiulus tenuis (Bigler, 1913): Egyetlen adata: Szenyér (BMG 1994, det. H. Read). Magyarországról ezelőtt még nem jelezték, nyugat-európai, atlanti faunaelem.

Proteroiulus fuscus (Am Stein, 1857): Gyakori kéreglakó ikerszelvényes, Balatonfenyvesen (KORSÓS 1992) kívül másfelé is várható.

Choneiulus palmatus (Nemec, 1895): Többnyire szinantróp, antropogén környezetben élő faj, Balatonfenyvesen (BMG 1994, det. H. Read) kívül a Balaton déli partján másfelé is várható.

[*Cibiniulus phlepsii* (Verhoeff, 1897): A szomszédos Tolna megyéből került elő (BMG 1994, det. H. Read), várható esetleg Somogyból is!]

Julidae

Allajulus dicentrus (Latzel, 1884): Hazánkban ritka faj, eddig csak Nagykanizsáról (DADAY 1896, LOKSA 1957) és Bélavárról került elő (KORSÓS 1998). Somogy megye ikerszelvényesfaunájának egyik különlegessége!

Allajulus groedensis (Attems, 1899): Egyetlen példányban került elő a Zákányi-erdőből (KORSÓS 1998). Különleges, ritka faj!

Brachyiulus bagnalli (Curtis, 1845): Gyakori, szinantróp előfordulásra hajlamos ikerszelvényes (KORSÓS 1998).

Cylindroiulus abaligetanus Verhoeff, 1901: Somogy és Baranya ritka ikerszelvényese, Nagybjomról (LOKSA 1965) és Hosszúvízről, a Boronkai Tájvédelmi Körzetből ismert (KORSÓS & READ 1994).

Cylindroiulus boleti (C. L. Koch, 1847): Korhadó fában mindenfelé elterjedt, talán a leggyakoribb magyarországi ikerszelvényes. Balatonfenyvesről mutattuk ki (KORSÓS 1992, KORSÓS 1998), de nyilván mindenütt előfordul („farkatlan vaspondró“).

[*Cylindroiulus horvathi* (Verhoeff, 1897): A Balaton északi partjáról, Fejér és Baranya megyékből ismert (KORSÓS & READ 1994), esetleg Somogyban is várható!]

Cylindroiulus latestriatus (Curtis, 1845): Szinantróp előfordulását mutattuk ki Balatonfenyvesen (KORSÓS 1992), a déli part üdülőkörzetében másutt is valószínű.

Cylindroiulus luridus (C. L. Koch, 1847): Gyakori faj, sokszor a *C. boleti*-vel együtt él (KORSÓS 1998).

Enantiulus nanus (Latzel, 1884): A Dráva mellett találtuk meg (KORSÓS 1998).

Julus terrestris Linnaeus, 1758: SZIRÁKI (1967) egy új, ma is érvényes alfaját, a *J. t. balatonensis*-t írta le Bélatelepről.

Leptoiulus proximus (Nemec, 1896): Komolyabb lombhullató erdők jellegzetes faja mindenütt Magyarországon (KORSÓS 1998).

[*Megaphyllum bosniense* (Verhoeff, 1897) A ssp. *cotinophilum* Loksa, 1962 alfajt LOKSA (1968) a Keszthelyi-hegységből és Zalalövőről jelzi, esetleg Somogyban is várható. Mindamellett a *Megaphyllum projectum* csoport – ahova a *bosniense* is tartozik – taxonómiai revízióra vár.]

Megaphyllum projectum (Verhoeff, 1894): Tölgyesekben mindenütt gyakori, tömeges, társuláskötő ikerszelvényesfaj („erdei vaspondró“).

[*Megaphyllum transylvanicum* (Verhoeff, 1897) ssp. *transdanubicum* Loksa, 1962: A Villányi-hegységből és a Mecsekből írta le LOKSA, esetleg Somogyból is várható! A revízió itt is szükséges.]

Megaphyllum unilineatum (C. L. Koch, 1838): Környezetét tekintve igénytelen, szárazságtűrő faj, az emberi zavarást, mezőgazdasági behatást is jól elviseli („vonalas vaspondró“).

Ommatoiulus sabulosus (Linnaeus, 1758): Gyakori, szárazságtűrő faj („homoki vaspondró“).

Ophyiulus pilosus (Newport, 1842): Gyakori, Nyugat-Európában szinantróp hajlamú faj.

Styrioiulus pelidnus (Latzel, 1884): Csak a Kőszegi-hegységből és a Dráva mellől (Bélavár, KORSÓS 1998) ismert.

[*Styrioiulus styricus* (Verhoeff, 1896): Bala-tongyörökről került elő (BMG 1994), esetleg Somogy megyéből is várható!]

Unciger foetidus (C. L. Koch, 1838): Gyakori faj („horgas vaspondró“).

[*Unciger transsilvanicus* Verhoeff, 1899: Baranyából került elő egy példányban faunára újként (KORSÓS 1998), esetleg Somogyból is várható!]

Xestoiulus imbecillus (Latzel, 1884): A Dráva-mellől vált ismertté (KORSÓS 1998).

Xestoiulus laeticollis (Porat, 1889) ssp. *dudichi* (Verhoeff, 1927): Ez az alfaj korábban csak Bátorligetről volt ismert (Korsós 1991), majd Somogy megye égerlápos erdeiből is előkerült (KORSÓS 1998). LOKSA (1965) Nagybajomból leírta a ssp. *evae* alfajt, amelynek a típuspéldányát eddig még nem sikerült azonosítani (esetleg csak szinonim).

POLYDESMIDA

Paradoxosomatidae

Oxidus gracilis (C. L. Koch, 1847): Délkelet-ázsiai eredetű, kozmopolita, szinantróp faj (KORSÓS 1998).

Strongylosoma stigmatosum (Eichwald, 1830): Közönséges erdei faj („sárgalábú iker-szelvényes“).

Stosatea italica (Latzel, 1886): Balatonfenyvesen, szinantróp környezetből került elő egy példány (BMG 1994, det. H. Read). Eddig csak egyetlen adata volt ismert Szeged mellől (KORSÓS 1998).

Polydesmidae

[*Brachydesmus attemsii* Verhoeff, 1895: Baranya megyéből, a Vajszló melletti tölgyesből került elő (KORSÓS 1998), talán Somogyból is várható.]

Brachydesmus superus Latzel, 1884: Egyetlen adata: Hosszúvíz (BMG 1994, det. H. Read).

Polydesmus collaris C. L. Koch, 1847: Jellegzetes délnyugat-magyarországi faj, eddig csak Zala, Somogy és Baranya megyékből ismeretes (ld. fotó) (KORSÓS 1998). Somogy megye ikerszelvényes-nevezetessége!

Polydesmus complanatus (Linnaeus, 1761): Gyakori kéreglakó Diplopoda („karimás ikerszelvényes“).

Polydesmus denticulatus C. L. Koch, 1847: Nedves erdők gyakori faja.

Polydesmus edentulus C. L. Koch, 1847: A Dráva-kutatás (Korsós 1995, 1997, 1998) Barcs, Bélavár és Zákány mellől mutatta ki az addig csak a keszthelyi Kovács-hegyről ismeretes fajt; LOKSA (1958) a Zalából, Szakonyfaluból írta le a ssp. *bidentatus* f. *hungarica* alakot, amely valószínűleg csak egyedi változatosságot jelképez, taxonómiai jelentőség nélkül.

1. táblázat: Somogy megye ikerszelvényes-fajszaímai összefoglalóan, rendek és családok szerint megosztva

Rend, Család	Fajszaín
POLYXENIDA	1
GLOMERIDA	
Glomeidae	1
Trachysphaeridae	1
POLYZONIIDA	1
CHORDEUMATIDA	5
JULIDA	
Nemasomatidae	1
Blaniulidae	4
Julidae	18
POLYDESMIDA	
Paradoxosomatidae	3
Polydesmidae	5
Összesen:	40

A Somogy megyében élő ikerszelvényes fajok száma (40) a magyarországi össz fajszám (97) 41,2 %-a, plusz 8 további faj előfordulása várható. Ez igen magas, csaknem 50 %-os (48/97) arány! De nemcsak ez a magas fajszám mutatja a megye Diplopodáinak gazdagságát; a fauna összetétele is rendkívül figyelemre méltó: mediterrán, atlanti és pontusi elemek keverednek itt, számos olyan fajjal, amelyek itt érik el elterjedésük északi, keleti vagy nyugati határát. Ha tekintetbe vesszük mindazt, hogy ez az állatcsoport – érdemtelenül – milyen kevés figyelmet kap a zoológusoktól, hogy milyen tekintélyes anyag van még feldolgozatlanul a múzeumi gyűjteményekben, és hogy egyes eldugott területek mi mindent rejthetnek, bátran állíthatjuk, hogy az ikerszelvényeseket tekintve Magyarországnak talán a legértékesebb, legtöbb felfedezést sejtető vidéke Somogy megye!

Köszönetnyilvánítás

A kutatást a T26172 sz. OTKA - pályázat támogatta.

Irodalom

- BMG (1994): KORSÓS, Z., READ, H. J., BARBER, A. D., GREGORY, S. J., HORNING, E., JONES, R. E., KIME, R. D. & LEWIS, J. G. E. (in prep.): Report on a collecting trip of the British Myriopod Group to Hungary in 1994. – Manuscript
- DADAY, J. (1889): A magyarországi Myriopodák magánrajza. – Kir. M. Természettud. Társ., Budapest, 126 + I-III pp.
- DADAY, J. (1896): Classis Myriopoda. – In: A Magyar Birodalom Állatvilága, Fauna Regni Hungariae, Term. Tud. Társulat, Budapest, 11 pp.
- JERMY, T. (1942): Rendszertani tanulmány a magyarországi plesioceratakról (Diplopoda). – Mat. Term.tud. Közlem., 39: 1-82.
- KORSÓS, Z. & ENGHOF, H. (1990): The *Cylindroiulus truncorum*-group (Diplopoda: Julidae). – Ent. scand., 21: 345-360.
- KORSÓS, Z. (1992): Millipedes from anthropogenic habitats in Hungary (Diplopoda). – Ber. natur.-med. Ver. Innsbruck, Suppl., 10: 237-241.
- KORSÓS, Z. (1994): Checklist, preliminary distribution maps, and bibliography of millipedes in Hungary (Diplopoda). – Miscnea zool. hung., 9: 29-82.
- KORSÓS, Z. (1995): Néhány adat a Dráva-mellék ikerszelvényes (Diplopoda) faunájához. Előzetes közlemény. – Dunántúli Dolg. Term. tud. Sorozat, Pécs, 8: 31-36.
- KORSÓS, Z. (1997): The millipede fauna of the Dráva Region, southern Hungary (Diplopoda). – Ent. scand. Suppl., 51: 219-224.
- KORSÓS, Z. (1997[1998]): Az ikerszelvényesek (Diplopoda) faunisztikai és taxonómiai kutatásának helyzete és irányai Magyarországon. – Folia hist. nat. Mus. Matraensis, 22: 85-98.
- KORSÓS, Z. (1998): A Dráva mente ikerszelvényes (Diplopoda) faunája. – Dunántúli Dolg. Term.tud. Sorozat, Pécs, 9: 81-96.
- KORSÓS, Z. & READ, H. J. (1994): Revision of the horvathi group and description of a new species of *Cylindroiulus* (Diplopoda: Julidae). – J. nat. Hist., 28: 841-852.
- LATZEL, R. (1884): Die Myriopoden der österreichisch-ungarischen Monarchie, II. Die Symphylen, Pauropoden und Diplophen. – Alfred Hölder, Wien, pp. 228 + 414.
- LOKSA, I. (1954): Die Polydesmus-Arten des Faunengebietes des Karpatenbeckens. – Annls hist.-nat. Mus. natn. hung., s. n., 5: 215-224.

- LOKSA, I. (1957): Ergebnisse der Überprüfung einer Diplopodensammlung von J. Daday. – Ann. Univ. Sci. Budapest, 1: 189-195.
- LOKSA, I. (1958): Eine neue Form von *Polydesmus* (*Acanthotarsius*) *edentulus bidentatus* Verh. aus Ungarn, und Beiträge zur Mikroskulptur der Polydesmiden. – Opusc. zool. Budapest, 2: 49-54.
- LOKSA, I. (1961b): A Kovácsi-hegy ízeltlábúiról (Die Arthropoden des Kovácsi-Berges). – Állatt. Közlem., 46: 65-80. (in Hungarian, with German summary)
- LOKSA, I. (1962): Einige neue und wenig bekannte Diplopoden aus Ungarn. – Ann. Univ. Sci. Budapest, 5: 157-170.
- LOKSA, I. (1965): Zwei interessante Diplopoden-Funde aus Transdanubien (Ungarn). – Opusc. zool. Budapest, 5: 217-221.
- LOKSA, I. (1981): A Barcsi Borókás ikerszelvényes (Diplopoda) és százlábú (Chilopoda) faunája. – Dunántúli Dolg. Természettud. Sor. Pécs, 2: 45-52.
- SZIRÁKI, Gy. (1966): Magyarország nőstény Diplopodáinak határozója. – Egyetemi doktori disszertáció, ELTE, Budapest, 52 pp.
- SZIRÁKI, Gy. (1967): Zwei neue Diplopoden-Unterarten aus Ungarn. – Opusc. zool. Budapest, 7: 259-261.

Catalogue of millepedes of Somogy county (Diplopoda)

ZOLTÁN KORSÓS

Similarly to whole Hungary, there are relatively few records of millipedes (Diplopoda) with special regards to the fauna of Somogy county, South-western Hungary. In addition to the data extracted from previous general faunistic works (LATZEL 1884, DADAY 1889, DADAY 1896, JERMY 1942, SZIRÁKI 1966), special reports about the millipedes of some parts of the county (Barcs: LOKSA 1981, Dráva Region: KORSÓS 1995, 1997, 1998) are summarized here, yielding a total number of 40 species. This represents a relatively high ratio (41.2 %) of the complete Hungarian Diplopoda fauna, reaching almost 50 % with eight more species expected from the neighbouring counties! It is not only the high number of species which illustrates the richness of the fauna of Somogy county ; the composition of species is also remarkable, with occurrences of Mediterranean, Atlantic and Continental faunal elements. Some of the species reach here the western-, northern- or easternmost edge of their distribution. Interesting species are: *Haasea hungarica*, *Allajulus dicentrus*, *Allajulus groedensis*, *Cylindroiulus abaligetanus*, *Styrioiulus pelidnus*, *Xestoiulus imbecillus*, *Xestoiulus laeticollis*, *Polydesmus collaris*, and *Polydesmus edentulus*. If we consider how much more unidentified material are housed in local natural history collections, and that some remote parts of the county are still unexplored as to their soil fauna, it is maybe not an exaggeration that from the myriapodological point of view Somogy county is perhaps the most interesting and promising region of Hungary!

Author's address:

Dr. Zoltán KORSÓS
Department of Zoology
Hungarian Natural History Museum
Baross u. 13,
H-1088 Budapest
HUNGARY